

ЖЕЉКО БЈЕЛАЈАЦ*
Правни факултет за привреду и
правосуђе
Нови Сад

УДК 316.35(450):316.66
Оригиналан научни рад
Примљен: 20.09.2018
Одобрен: 12.10.2018
Страна: 171-190

УТИЦАЈ *COSA NOSTRE* НА ОБЛИКОВАЊЕ КОЛЕКТИВНЕ СВЕСТИ СИЦИЛИЈАНСКОГ ДРУШТВА

Сажетак: Прецизно порекло појма „мафија” и даље је непознато, иако се верује да је тај термин настао на Сицилији. Неке индикације прото-мафијашких пракси, назиру се већ у XVI и XVII веку, али оне нису довољно студиозне, да би биле одређене као део процеса који ће временом бити препознатљив и дефинисан речима „мафија”. Без обзира на лексички извор овог појма, мафија је у данашње време постала општа реч, којом се описују различите криминалне појаве. У овом раду се посебно фокусирамо на сицилијанску мафију, односно *Cosa Nostra* (прев. са итал. „Наша ствар“), вероватно најутицајнију мафијашку организацију на свету, која је обележила XX век, најпознатију по својим традиционалним криминалним активностима, као што су рекетирање и изнуђивање. Утицај мафије на обликовање колективне свести сицилијанског друштва и даље је евидентан, јер је она укорењена у све поре друштва. При том, постала је много софистициранија и диверзификовала је свој портфолио криминалних активности, које не обавља на исти начин као некада.

Кључне речи: мафија, *Cosa Nostra*, организовани криминал, сицилијанско друштво, колективна свест

Увод

У свакодневним комуникацијама, путем електронских и писаних медија, неретко се сусрећемо са речју „мафија”. Тим пре, јер постоји конзистентна тенденција да се њоме означава било која врста организованих криминалних активности, неvezано за националност и географски положај криминалне организације. Дакле, „мафија” је постала општа реч, која описује различите криминалне појаве. Међутим, разумевање и тумачење тог појма у супротности је са његовим изворним значењима, која су још увек прилично контроверзна. Наиме, приближавање и објашњавање феномена „мафије”, је питање које је још увек комплексно, јер се и данас најчешће разматра унутар оквира „друштва спектакла”, иако би требало бити усмерено на темељито проучавање са различитих гледишта. Бројни аутори, научни прегаоци, књижевни и филмски

* zdbjelajac@gmail.com

ствараоци, по том питању, испољавали су очигледну амбивалентност. С једне стране, били су констернирани, а с друге стране фасцинирани овим феноменом. Доспевши у Холивуд (*енг. Hollywood*) и на биоскопско платно, такве перцепције о мафији добиле су планетарне размере. „Покајник”, Томазо Бушета (*итал. Tommaso Buscetta*) 80-их година прошлог века, кроз сарадњу са правосудним органима, помогао је да се разобличе митови о мафији речима: „*Мафијашки феномен није уобичајени криминал у који се полиција разуме и који сузбија, више или мање добро. Феномен мафије представља надоградњу криминала: то је криминал, плус интелигенција, плус „омерта”. То је потпуно другачија ствар...*”

Опште је познато да Италија слови за колевку организованог криминала, који постоји више од једног века. Од четири велике мафијашке организације: Камора (*итал. Camorra*) подручје Кампање, Н'дрангета (*итал. Ndrangheta*) подручје Калабрије, Сакра корона унита (*итал. Sacra Corona Unita*) подручје Апулије, које су по много чему карактеристичне, дефинитивно најпознатија и најутицајнија је *Cosa Nostra* са Сицилије, овековечена кроз романе, филмове, телевизију, укључујући и доступне судске и криминолошке дискурсе. Поједини аутори су ову мафију видели у врло скептичном облику, дајући надаље, ригорозне анализе организованог криминала, без покушаја да се пронађу релевантни одговори, преко адекватног приступа феномену кроз употребу социолошких концепата. Тек средином осамдесетих година прошлог века, добили смо методичне одговоре на веома важна питања: Како се постаје мафијаш? Какав је његов „унутрашњи свет”, те релацијске и психопатолошке структуре његове породичне матрице? Какве су везе између његовог „унутрашњег бића” и животне средине која га окружује, између унутрашњих и социјалних правила? Каква је структура криминалне организације?

Чињеница је да је *Cosa Nostra*, деценијама уназад, продукovala насиље као свакодневни феномен, док су људски животи и друштвени односи ван породичног миљеа, били од занемарљивог значаја. Трговина наркотицима, трговина људима, киднаповања, рекетирања, подмићивања судија и политичара, само су део активности ове организације из обимног каталога њених криминалних делатности. Но, упоредо са великим утицајем, на владу, судство и политички систем Италије, а нарочито Сицилије, ова мафија је остварила дубок утицај на сицилијанско друштво, успостављајући кодекс обичаја који имају карактер неформалног права. Та укорененост је латентно присутна и данас. Иако, већ годинама нема бруталних убистава на улицама Палерма, спектакуларних заплена наркотика дуж сицилијанске обале, *Cosa Nostra* није нестала. Напротив, она се стопила са друштвом, вратила се својим коренима, онако како је изгледала у првој половини XX века, када су многи били у уверењу да мафија не постоји, правдајући насиље посебним сицилијанским менталитетом. Данас, *Cosa Nostra*, делује „префињено”, опрезно, из сенке, дискретно контолишући територију, као што је радила у прошлости. И даље су на снази супкултуралне норме *omerte*, под чијим се окриљем одвија „другачији бизнис”. Профит се обезбеђује илегалним радњама, а онда се интегрише у легалне и привидно легалне послове, који представљају већи удео у заради. Заправо, постојање одређене супкултуре, односно специфичног супкултуралног норма-

тивног система, увек је било главно полазиште у објашњавању зашто је мафија „цветала” и тако добро успела да опстане на Сицилији.

Појам мафије

Постоје разна тумачења како је настао назив „мафија”. Једно од њих каже да реч вуче корене од сицилијанског придева „*mafiusu*” што је настало од арапског „*mahyas*”, а значи „агресиван”, „хвалисав” чак и „храбар човек”. У писаној форми са том речју се сусрећемо још далеке 1658.године. Бројне дефиниције одражавају кружну интеракцију између митологије и реалности, овог занимљивог и интригантног феномена, што говори у прилог чињеници да није једноставно дати његово појмовно одређење, које би било опште прихватљиво, у смислу формалне дефиниције „мафије” те у том домену поставило апсолутне стандарде.

У сагледавању појма мафије, полази се од становишта да је транснационални организовани криминал најшири појам који обухвата разне облике криминалне делатности на просторима више држава које су међусобно повезане. У том смислу, мафија је специфичан облик организације у склопу транснационалног организованог криминала, на већем степену организованости и финансијске моћи у односу на друге криминалне организације, односно, мафија је један од најорганизованијих облика деловања транснационалног организованог криминала, који се бави разноврсним нелегалним криминалним делатностима и уносним легалним пословима у циљу богаћења, остваривања профита и стварања политичке моћи и друштвеног утицаја. Мора се констатовати да је у ранијем периоду, што потврђују и неки радови из тог времена, реч мафија углавном служила као синоним за најпознатију организацију у склопу организованог криминала — *Cosa Nostra*, која је и поникла на Сицилији. Међутим, у новије време преовладава мишљење према коме је мафија заједнички назив за све оне криминалне организације које се у склопу организованог криминала издвајају по својој структури, облицима деловања, методама рада, финансијској моћи и угледу и које своје криминално деловање обављају кроз разне видове илегалног, али у једном делу и легалног пословања.¹ Мафија је криминална организација чији се „чланови користе снагом застрашивања и *omertò*” која из ње произлази да би починили злочине, да би на директан или индиректан начин дошли до контроле економије, концесија, ауторизација, јавних тендера и да би реализовали профит за себе или за друге.² Мафију треба посматрати као организацију која има монопол власти и способност да спроведе у дело споразуме примењујући претњу насиљем, захваљујући чему, у областима у којима је присутна, врши незваничну власт како над легалним тако и над нелегалним активностима.³ Још 1889.године, италијански етнолог Ђузепе Пи-

¹ Мићо Бошковић, *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 105–106.

² Francesco Barresi, *Mafia ed Economia criminale. Analisi socio-criminologica di un'economia „sommersa” e dei danni arrecati all'economia legale*, Roma: EDUP, Roma, 2007, p. 143.

³ James L. Newell, „Organizovani kriminal i korupcija — slučaj sicilijanske mafije”, *Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalizam u novom obličju — Ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizo-*

тре (*итал. Giuseppe Pitrè*) написао је ове чувене речи: „Мафија није ни секта ни удружење, она нема правила ни законе. Мафијаш није ни лопов ни криминалац... Мафија је свест о сопственом бићу, преувеличана идеја о сопственој снази... Мафијаш је особа која увек жели да поштује и буде поштована. Ако га неко увреди, мафијаш се неће обратити онима који спроводе закон...” Овакав став су након Другог светског рата, па све до осамдесетих година преносили научници за које је појам мафија означавао облик понашања особа једне супкултурне групе, али за које „мафија” као организација са континуитетом није постојала.⁴ Но, иако већина аутора суштински и садржајно на идентичан начин објашњава оквирно значење речи мафија, и данас постоје спорења, како је настао тај појам и шта он у бити означава, при том, нема противуречности око тога да је мафија неминовно створена у Италији и да своје корене вуче са Сицилије. Према једној верзији појам мафија настао је у XIII веку када су Сицилију покорили француске трупе под Карлом I Анжујским (*фр. Charles d'Anjou*), владајући тим острвом уз незапамћени терор. Отпор Сицилијанаца основао је Ђовани де Прочида (*итал. Giovanni de Procida*) под паролом „*Morte alla Francia, Italia Anela*”, што у дословном преводу значи, „Смрт Француској, Италија чезне”. Када се издвоје почетна слова слогана, добија се назив који живи на освети – MAFIA. По другом схватању реч мафија долази од италијанске речи *mafioso*, што у преводу значи фамилија. Чињеница је да се мафијом данас назива свака афирмисана криминална организација, коју има у принципу готово свака држава на свету. Јапанци имају своју, Руси своју, Кинези своју, Французи своју, Албанци своју, Колумбијци своју и свака носи назив - мафија. Успут, многе јаке криминалне организације као што су нпр. Кинеска Тријада имају пуно даљу и контроверзнију историју.⁵ Дакле, термин „мафија” који се првобитно примењивао на сицилијанску мафију, данас се „лепи” свакој моћној криминалној организацији. Ипак, тај израз је дуго био синоним за италијанску мафију, специфичну управо због „изласка из сене”, те због промовисања јавних кодекса: фамилија, част, закон ћутања, правила пословања, вера, крв, освета, итд.

У међувремену, аутор Анелиз Андерсон (*енг. Annelise Anderson*) помиње појам „мафија” истичући да је једна од њених кључних одлика вршење функције власти „у сфери у којој законита судска власт то одбија да учини”, што јасно наводи на помисао да је реч о појму који премашује феномен једне организације. Овакав став је у складу са ставом да се као мафијашки означава неки тајни договор или споразум који регулише неку делатност унутар организације или тржишта на начин који одступа од прописаних правила, а у корист групе која је такав договор постигла.⁶ Слична становишта, потенцирају улогу јаких

vanom kriminalu i pokušajima reforme, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji & The Organization for Security and Cooperation in Europe Vienna, Austria, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, The Netherlands, 2007, p. 30.

⁴ Ibid.

⁵ Жељко Бјелајац, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str. 102.

⁶ James L. Newell, „Organizovani kriminal i korupcija — slučaj sicilijanske mafije”, *Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalizam u novom obličju — Ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizo-*

мушкараца са Сицилије, који су били пандан слабим и далеким владама, које нису биле у стању да успоставе државну власт са свим својим функцијама, које се односе на спровођење правде и важних административних мера, те заштити људи у запостављеним и неприступачним областима.

У новије време аналитичари о мафији расправљају као о организацији моћи, чије главне полуге опстанка и развоја нису толико криминалне активности, колико је то уска повезаност са функционерима државе у којој делује. То је вероватно један од најоупотребљаванијих термина у свакодневной комуникацији, пре свега захваљујући Холивуду и америчкој филмској индустрији, која је кроз популаризацију мафијаша, истовремено од њих направила романтичне хероје, учинивши да мафијашка титула „*don*” постане сан младих широм света.⁷ Међутим, прича о мафији је у данашње време, заправо прича о најуспешнијој мултинационалној компанији тзв. „црног бизниса”. Дакле, не ради се о наивној, романтичној и хуманитарној организацији, са којом би се неко могао поистовећивати, већ се ради о криминалној организацији чији се пипци протежу широм света и која производи потоке крви. Познато је да мафија у Италији није убијала само за свој рачун, нарочито током седамдесетих и осамдесетих година прошлог века. Прича о мафији неизоставно обухвата и улогу тајних обавештајних служби, поготово америчких и италијанских, масонских уплива, кокетирања с политиком, уз обавезу обостраних услуга.

Сицилија је, стицајем околности, постала велико пориште, на којем је морало да се призна да је мафија организација, посебан вид културне, политичке, религијске, економске и криминалне власти и да се њен утицај протеже на целокупни друштвено-политички и економски живот Италије, па и шире.

Настанак мафије

Корени мафије везују се за XI век, када су при освајању Сицилије⁸ од стране Нормана многи ситнопоседници бежали у брда да би избегли вазалство. Када су у XV веку Шпанци заузели острво и пљачкањем долазили до земље чији су власници били Сицилијанци, људи ван закона који су за склоништа имали брда, били су једини отпор новој деспотској власти. Самим тим су стекли симпатије локалног становништва. Корени мафије леже у миленијумском хаосу безвлашћа којим је Сицилија била традиционално захваћена, док мафија коју ми данас познајемо датира из XIX века. Опстанак и моћ мафије заснива се на чињеници организације породичног типа. Такође дисциплина је фактор њене снаге и стабилности. Мафија се одувек опирала власти. Једна од главних

vanom kriminalu i pokušajima reforme, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji & The Organization for Security and Cooperation in Europe Vienna, Austria, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, The Netherlands, 2007, p. 30.

⁷ Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str. 102.

⁸ Сицилија (*ital. Sicilia*) је острво у Италији, највеће острво у Средоземном мору и једно од најгушће насељених. Главни град је Палермо. Сицилија је аутономни регион са специјалним статусом у оквиру Италије. Од свих региона Италије, Сицилија заузима највећу површину (25.708km²). Током историје, Сицилија је сматрана територијом од посебне важности због улоге коју је имала у трговини по Средоземном мору.

карактеристика мафије је *omerta*⁹ (мужевност) – кодекс апсолутног ћутања и поковања. Овај кодекс садржи пет основних правила понашања: међусобно помагање чланова; потпуно поковање шефу; увреда нанета друштву или њиховом члану се мора осветити по принципу – сви за једног, један за све; никад и ни зашто се не обраћати државним властима и под претњом смрти забрањено је одавање друштва и његових чланова властима. Строго поштовање ових правила чине мафију и сличне организације веома ефикасним. Након извршеног напада на организацију или њеног члана властима се не смеју достављати информације у виду пријаве, већ се оштећени мора осветити по принципу око за око, зуб за зуб, јер је то ствар породице, а не државе или Бога. Што се тиче освете оштећени мора стрпљиво да чека сигнал за освету и за то време да трпи увреде и неправду, али и све то доживотно да памти. Лични интереси члана породице морају да се подреде колективним, а такође је потребна бескомпромисна послушност глави породице. Заклетва ћутања се подразумева и услов је моралног кодекса који члановима мафије даје веома снажно осећање самопоштовања дужности и части. Овде се може наћи узрок најбруталнијим убиствима прошлога века.¹⁰ Мафија као организација очито је прошла дугачак и трновит развојни пут. Већина аутора не споре да је Сицилија, као највеће острво у Средоземном мору, увек била на мети многих држава, који су је хтели освојити, заузети њен стратешки положај и окористити се њеним богатствима. Константне инвазије на то острво, допринеле су да Сицилијанци буду неповерљиви према влади, јер им иста није пружала никакву помоћ. Зато су одлучили да предузму одређене мере како би се заштитили. Тако је настала сицилијанска тајна организација - Мафија, која је успоставила свој облик правде - *Vendetta*, са намером да штити осиромашене и немоћне Сицилијанце.¹¹ Та „узвишена намера”, противуречна је данашњим активностима мафије, која се претворила у удружење злочинаца, који имају за циљ да се обогате, углавном путем насилних радњи. Истини за вољу, и током XX века, мафија се третира као криминална мрежа, са упливом у све поре сицилијанског друштва. Припадност одређеној породици, уз оданост, ћутање и част, одбијање и гнушање у односу на сарадњу са свим представницима власти, посебно полицијом и судовима, карактерне су црте свих чланова мафије, које обједињује реч – *omerta*.

У самим почецима мафија није имала централизовану организацију и егзистирала је у облику малих група. Сицилијанска мафија или *Cosa Nostra* је као организација, прва мафија формирана средином 1800-те године да уједини сицилијанске сељаке против њихових непријатеља, а сматра се да је развијена и утемељена доласком Дон Вита Касја (*итал. Don Vita Cascia*)¹². Мафија је

⁹ Бројни еминентни аутори, на следећи начин објашњавају *omertu*: „Категоричка забрана сарадње са државним ауторитетом или ослањања на његов, чак и када је неко жртва злочина.” Два су разлога за придржавање *omerte*, питање части, јер Сицилијанац мора бити у стању да сам реши своје приватне проблеме, те неповерење у власт везано уз одбојност према ауторитету, будући да се Сицилија столећима налазила у рукама странаца.

¹⁰ <http://atorwithme.blogspot.com/2012/04/mafija-patologija-urbanog-miljea.html/29/05/2018>.

¹¹ Жељко Бјелајац, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Правни факултет за привреду и правосуде, Нови Сад, 2013, стр. 105.

¹² *Don Vita Cascia Ferre* (22. јануар 1862 - 20. септембар 1943), познат и као Дон Вито, био је истакнути члан Сицилијанске мафије. Постао је легенда још за живота, а та легенда је дели-

стекла углед челичне руке заплашивањем Сицилијанаца, користећи разне методе, као што је премлаћивање становника који би могли гласати, да би затим преко њих успевала да се увуче у поре власти. Када би то учинили, тј. ушли у власт, имали су могућност да своје послове раде прикривено, јер су имали контролу над полицијом и осталим представницима закона, стога за њих, готово и није било препрека.¹³ Иако се дакле корени мафије вежу за позитивне мотиве настанка, мафија је заправо успоставила праву организацију 1861. године, после уједињења Италије, искористивши околности у којој нова италијанска власт није знала какав однос да успостави према острву, које се до тада налазило под влашћу странаца. Захваљујући неделотворности и збуњености нове власти, мафија је преузела на себе једну од основних функција коју свака озбиљна држава има, а то је гарантовање јавног реда. Ту функцију је преузела уз помоћ свог провереног оружја, насиља. Да би се та функција могла обављати континуирано, повремено насиље је замењено организованим, планираним и сталним. Надаље, за успех и ширење мафије, заслуге се приписују чињеници, да је она добрим делом постала инструмент социјалног напретка за оне становнике који припадају нижим класама. На тај начин, мафија је обезбедила значајан утицај на Сицилији, који је био кључан аргумент у преговорима са политичким властима. Том утицају су погодивале честе промене власти, па је мафија заузела важну улогу у свим преломним тачкама италијанске историје.¹⁴ Да се разумемо, мафија као феномен на Сицилији, није одједном постала „канцерогено ткиво”, које је случајно почело да расте у здравом организму/друштву. Она се наметнула као апсолутни господар Сицилије у XIX веку, између осталог и због економске заосталости острва, што је свакако један од узрока њеног настанка, а потом и њене владавине. Немогућност легалне зараде новца, непоштовање власти и њених закона, енормни пораст популације довели су до тога да мафија постане доминантна организација на Сицилији, али пре свега захваљујући старој слави.

Међутим, мафија постаје експлоататор народа (између осталог захваљујући савезу са габелотима кметовима) и постаје доминантан друштвени фактор поготову у јужном делу Италије. Одржање тајности код мафије базира се на чињеници да ниједан издајник није преживео. На сицилијанском острву мафија је остварила одређени нормативни законски поредак, конкуренција није постојала, приватни предузетници плаћали су двоструки порез, један за државну касу, а други за мафију, уцене су постале једно од најјачих оружја мафије. Они који су одбили заштиту мафије пролазили су са високим материјалним последицама, а платише су имале разне бенифиције.¹⁵ Једина особа која се показала способном и успешно је контролисала мафију у Италији, била је тадашњи председник и фашиста Бенито Мусолини (*итал. Benito Mussolini*). Његова посвећеност решавању тог проблема може се сагледати кроз писмо које је

мично одговорна за стварање слике о „шефу мафије”, иако таква позиција није постојала у слободној структури *Cosa Nostra* на Сицилији.

¹³ <http://www.udarno.com/postanak-mafije/02/06/2018>.

¹⁴ Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str. 105-106.

¹⁵ <http://atorwithme.blogspot.com/2012/04/mafija-patologija-urbanog-miljea.html/07/07/2018>.

упутио Префекту Палерма Тезаре Мори (*итал. Cesare Mori*), 1925. године. У њему је писало: „*Ваша Екселенција има одрешене руке... Ако Вас важећи закони спутавају, то неће бити проблем, јер ћемо написати нове законе.*”

Након велике кризе, хиљаде Италијана се илегално сели у Америку мислећи да је она земља могућности, послова и пара. Тамо су их, пак, дочекали глад, беда и сиромаштво. Али и црна рука која је убрзо преузимала све послове у делу Њујорка званом „Мала Италија”. Први сукоб имали су са Ирцима, које су просто почистили из САД. Мафија је бизнис као и сваки други, с том разликом што се овде повремено пуца, рекао је Марио Пузо (*енгл. Mario Gianluigi Puzo*), аутор романа „Кум”. И заиста, мафија какву данас познајемо настала је на једном обичном послу – прохибицији, односно забрани точења алкохола на територији САД. Како је свима био потребан алкохол, мафија је почела свој први велики посао.

Познато је да је мафију највише прославио Холивуд, а понајвише култно остварење Френсиса Форда Кополе (*енг. Francis Ford Coppola*) „Кум”, инспирисано романом Марија Пуза о великом дону, Виту Корлеонеу (*енг. Vito Corleone*), иза које се заправо крије прича о чувеној породици Бонано. Познат као идејни творац мафијашке организације, по узору на мултинационалне компаније, био је Чарли - Лаки Лучано (*енг. Charlie Lucky Luciano*),¹⁶ који је и кумовао називу „*Cosa Nostra*” („Наша ствар”) у САД. Он је увео колективно руковођење и устоличио пет њујоршких породица које и данас постоје: Бонано, Гамбино, Ђеновезе, Коломбо, Лукезе, а забележен је и у историјским уцбеницима, као један од главних људи који су одиграли пресудну улогу у савезничком искрцавању на Сицилију. На америчким тенковима тада се вијорила жута застава с изгравираним словом Л. То је значило да је војска под заштитом мафије. Мафија је после хапшења Џона Готија (*енг. John Gotti*) у САД и Бернарда Провенцана (*итал. Bernardo Provenzano*)¹⁷ на Сицилији без правога лидера и осакаћена, пре свега због непоштовања свог закона „*omerte*”. Зато данас полиције света највише упозоравају на појаву нове мафије која баш као и сицилијанци све држи у породици, а има и закон сличан „*omerti*”. То је албанска мафија и канон „Леке Дукађинија” (*алб. Lekë Dukagjini*)¹⁸. Страх који се шири планетом од организованих криминалних група, мафијашких и терористичких организација потпуно је оправдан. Процес глобализације у свету прати и утиче на мафијашке организације, а оне су одавно превазишле епитет обичне скупине криминалаца. Оне данас функционишу као какве велике компаније, које

¹⁶ Чарли Лаки Лучано (*енгл. Charlie “Lucky” Luciano*), рођен као Салваторе Луканија, 24. новембра 1897. на Сицилији, а умро 26. јануара 1962. је био италијански гангстер. Сматра се оцем организованог криминала у Сједињеним Државама, и одговорним за поделу територије Њујорка на пет мафијашких породица. Био је такође први шеф породице Ђеновезе...

¹⁷ Бернардо Провенцано умро је у 83. години живота, док је служио доживотну затворску казну због више убистава, укључујући и убиство двојице судија. Ухапшен је 2006, а у бекству је провео 43 године. Под Провенцановим вођством *Cosa Nostra* се претворила у, како то Италијани воле да кажу, „*Mafia S.p.a.*” односно „Мафија Акционарско друштво” чији се годишњи обрт мери десетинама милијарди евра.

¹⁸ <http://www.pressonline.rs/vesti/Presspedia/53004/mafija-hobotnica-koja-vlada-svetom.html/28/07/2018>.

нелегално стечени новац вешто пласирају у легалне економске токове. Савремене мафијашке организације се у интересу „послова” брзо интегришу, умрежавају, служе се софистицираним техникама, много су мобилније и у егзекуцијама суровије, у прилог чему служе најновији подаци о жртвама колумбијског или мексичког наркокартела. При том, профити су знатно већи, а самим тим веће су и могућности за корупцију и утицај на јавне функционере.¹⁹ Друштвена опасност такође постоји од сарадње мафијашких и терористичких и екстремистичких организација, продаје и употребе нуклеарног оружја или других средстава за масовно уништавање, са сличним, али потенцијално погубнијим епилогом од оног какав је био 11. септембра 2001. године у Америци.

Као што се могло запазити и из холивудских филмова који су „прославили” мафијаше, „заштита” је била једна од основних делатности мафије, „индустрија” под њеном контролом, која је представљала неку врсту „моста” који води ка осталим активностима. Данас, видимо прелаз из заштите пословања, ка пуној контроли компанија од стране мафијашких организација. Дакле, имамо два процеса, с једне стране имамо трансформацију мафијаша у профитера, а са друге стране имамо трансформацију „чистих” компанија у мафијашке компаније, које спајајући илегално деловање са легалним, заправо бришу границе између ова два деловања и чине их невидљивим.²⁰ Иако је архаични концепт мафије доживео процес модернизације, сицилијанска мафија је више од једног века перманентно у фокусу пажње, мада још увек није у потпуности објашњено како је овај феномен, наводно „производ традиционалне културе”, био у стању да се прошири и постане дифузан и изван првобитне територије.

Упркос чињеници што нам приближавање и објашњавање феномена мафије помаже да боље разумемо историју организованог криминала, морамо почети од тога да она представља структуру моћи и као таква има сасвим другачији квалитет од онога што се зове организовани криминал чија је искључива сврха стицање профита, односно материјалне добити. Заправо, мафију као најмоћнију и најуспешнију од свих организованих криминалних група, између осталог, карактерише тајност, част, кодекси понашања и немилосрдност, што јој је омогућило енормно стицање профита, монопола, утицаја и моћи. *De facto*, мафија је обликована од стране друштва, али је заузврат и она, на себи својствен начин, у знатној мери преобликовала друштво из кога је поникла.

Карактеристике и специфична обележја мафије са посебним освртом на *Cosa Nostra*

Евидентно је да захваљујући особеностима културе у којој је настала као и начину на који се повезала с политичком сценом *Cosa Nostra* представља пуно више од обичне криминалне организације, те се њен утицај протеже на

¹⁹ Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str.109.

²⁰ Ibid.

целокупни друштвенополитички и економски живот. Структура њене моћи је попут паукове мреже. Она „плете мреже” пријатељстава, родбинских веза и обавеза. Основни елементи њених традиционалних мафијашких структура засновани су на: породици мафије и мрежи веза са политички утицајним особама. Ова два елемента, заправо су два ресурса која су континуирано потхрањивала мафију и давала јој неопходну снагу и енергију. Дакле, с једне стране, вешто је изграђена способност употребе насиља и застрашивања, манипулације јавним мњењем, а с друге стране способност утицања на државне органе и неутралисање полиције и правосудних органа у процесу спровођења правде, преко моћних заштитника и пријатеља.

Насиље као средство за остварење тих циљева ефикасно је само у одређеној мери, што је мафија с временом препознала, те се стога окренула држави где се на темељу система међусобних услуга уско повезала, па чак и испреплела, са самим политичким врхом који управља земљом. Управо, те везе с политиком представљају основу мафијашке моћи, јер захваљујући њима, мафија, не само да је заштићена од кривичног прогона, већ има снагу да може утицати на све политичке одлуке које се доносе у држави, омогућен јој је приступ различитим секторима легалне економије, те утицај на животе обичних људи.²¹ Уколико је могуће говорити о специфичним „циљевима” и „сврси постојања” организације, мора се признати да они варирају и временом се мењају. На пример, изгледа да је лично богаћење постало амбиција чланова *Cosa Nostre* тек од педесетих година прошлог века, као резултат крупних економских, друштвених и културних промена које су у то доба обузеле целу Италију. Последница тих промена била је да су друштвени положај и статус постали уско повезани са новцем и поседовањем богатства. Новац је стицај и на незаконите и на законите начине. Мафија је веома често добит од илегалних активности улагала у предузећа под својом контролом која су пословала у складу са законом.²² Важно је напоменути, да је *Cosa Nostra* регрутовала своје чланове и међу особама које су се бавиле потпуно законитим активностима, од којих се није тражило да се одрекну свог легалног посла, чак напротив, подстицани су да квалитетно раде како би могли напредовати и тако бити од помоћи.

Уколико би се могло говорити о специфичном и трајном циљу који везује чланове организације, понајпре би се могло рећи да је то узајамно помагање, вршење власти на својој територији и прибављање друштвене моћи. Као што је доушник мафије Франческо Марино Маноја (*итал. Francesco Marino Mannoia*) објаснио: „Многи мисле да се људи придружују *Cosa Nostru* због новца. То је само делимично истина. Знате ли зашто сам ја постао „човек од часту”? Зато што сам пре тога у Палерму био господин „Нико”. Након тога, где год сам ишао, главе су се спуштале наниже. То је било, макар за мене, нешто што нема цену.”²³ Дакле, да би разумели карактеристичну структуру *Cosa*

²¹ Mirjana Jurčević, „Mafija kao primjer paralelne vlasti: primjer Italije”, *Polemos, Godina XIII, br. 2*, Croatian Sociological Association, Jesenski & Turk Publishing House, Zagreb, 2010, str. 101–115.

²² Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2013, str. 110.

²³ James L. Newell, „Organizovani kriminal i korupcija – slučaj sicilijanske mafije”, *Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalizam u novom obličju — Oglеди o klijentelizmu, korupci-*

Nostre и њен утицај на обликовање колективне свести Сицилијанаца, потребно је у контексту интеракције унутрашњих и социјалних правила, обратити пажњу на битна својства мафијашке организације, која се односе на хијерархију, пријем у чланство и правила понашања чланства.

Чврста структура мафијашких организација за собом повлачи постојање читавог низа наизглед једноставних, међутим, у суштини веома сложених правила понашања и деловања, која су успостављена да на делотворан начин гарантују лојалност и међусобну поузданост. Тих неписаних норми, чланови организације морају се строго придржавати, у супротном свако одступање доводи до неминовних санкција. Због тога неки аутори мафијаше називају „изразито дисциплинованим делинквентима”, који су окупљени око чврстог језгра.

Структура организације најјачих мафијашких организација заснива се на породици – фамилији, на чијем је челу бос (*don, capo*), који има апсолутну власт и који се стара о дисциплини, реду и финансијским ефектима криминалне организације. Бос има свог заменика који посредује између њега и потчињених, и у одсуству га замењује. Веома важно место заузима и саветник који служи за давање одређених савета и за одржавање традиције породице. Ради се о старијем лицу које више не учествује директно у криминалној делатности, а на хијерархијској лествици је у истој равни са замеником и веома је утицајно. У даљој хијерархијској лествици следе поручници, који контактирају са потчињенима како би се сачувала конспиративност организације и избегла могућност откривања њеног руководећег састава. На најнижем нивоу хијерархије мафијашке криминалне организације су војници, који су непосредни извршиоци свих криминалних делатности у мафији. Фамилије, односно породице се међусобно повезују одговарајућим споразумима и формирају заједничко тело под називом комисија, које чине шефови највећих и најмоћнијих мафијашких породица.²⁴ Структура која је описана односи се посебно на *Cosa Nostra*. Породице су имале свог поглавара – капо фамилије. Он је постајао владар одређене области, док су фамилију сачињавали људи из суседних места, који су били везани родбинским или статусним везама. Морао је да сарађује са осталим шефовима породица и да буде подређен највишем шефу који се зове *capo di tutti capi* (шеф свих шефова). Сарадници - помоћници су наравно корумпирани политичари, полиција и људи који не могу бити у мафији, јер нису Италијани. Остале мафијашке организације имају сличне структуре, али могу да се разликују у одређеним појединостима. Свака мафија је састављена од неколико група, познатих као породица. Број породица може да варира од мање од десет до више од стотину. Често, појава нове породице мора имати сагласност од стране шефова других породица. У неким случајевима група као фракција, може бити искључена од стране других породица и може консолидовати своју

ji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji & The Organization for Security and Co-operation in Europe Vienna, Austria, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, The Netherlands, 2007, p. 30.

²⁴ Mićo Bošković, *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka, 2004, str. 78–79.

моћ, поставши препозната као нова организација током времена деловања.²⁵ Свака породица има одвојене послове, али се послови породица могу преклапати, што у великој мери зависи од близине територија које контролишу и заједничких пословних интереса.

Током историје потцењивана је чињеница да **мафија, као и свака организација на свету има своје кодексе понашања**. Та мафијашка правила поникла из заједничких вредности, од којих је најважнија оданост организацији, у суштини везана за ћутање, дискрецију и успостављање самоконтроле, помогла су да се мафија трансформише у моћну организацију, ширећи своје пипке у све слојеве друштва. Док за већину људи бонтон подразумева, правилно држање прибора за јело, опхођење са старијима и понашање на јавном месту, мафија је успоставила своја сопствена правила понашања, која су се показала делотворним у очувању дисциплине и тајности организације, што се може сликовито представити на примеру *Cosa Nostre*.

Cosa Nostra је тајна организација. Тајност служи ради заштите од органа гоњења, а утемељена је на строгим правилима за увођење нових чланова и њихово „часно” понашање. Члан се постаје само по позиву, а позивају се само они за које постоји довољно доказа о поузданости. Од новјалија се тражи да прођу кроз ритуал приступања, при којем се заклињу на доживотну верност организацији. Од „људи од части” тражи се да ни под претњом бола или смрти не одају чланство и пословање *Cosa Nostre* особи која не припада организацији. Унутар организације, чланови могу да знају ствари по принципу „оно што је потребно”, тако да се циркулисање информација своди на неопходни минимум. Услед тога, као и због чињенице да ову организацију не води рационална и на закону утемељена бирократија, у њој влада акутна параноја (и борба за превласт међу члановима). Када то запрети одржању целовитости организације, примењују се правила и норме понашања који служе да би се сузбило неповерење. Једна од тих норми је и она према којој се најтеже кажњава кршење обавезе чланова да када говоре о пословима *Cosa Nostre*, један другог не лажу. Са друге стране, постоје и бране претераној причљивости: „човек од части” ће се уздржати од тога да поставља превише питања ако би се то могло схватити као знак непримерене радозналости и ако би могло навести саговорника на сумњу. Чланови мафије не смеју да се тако представљају другим члановима на сопствену иницијативу зато што на тај начин лишавају себе сигурности да је особа са којом причају она за коју се издаје. Уместо тога, да би два члана ступила у контакт, потребан је трећи, који обојицу познаје као „људе од части”, што и једном и другом пружа потребну сигурност. Према речима бившег мафијаша Конторна (*umal. Salvatore Contorno*), у таквим околностима је при упознавању довољно изрећи фразу „*Chistu è a stissa cosa*” („То је иста ствар”) и друга особа ће знати да има посла са чланом *Cosa Nostre*.²⁶ Такви и

²⁵ Željko Bjelajac, *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosude, Novi Sad, 2013, str. 113.

²⁶ James L. Newell, „Organizovani kriminal i korupcija – slučaj sicilijanske mafije”, *Colloquium Group on Cross-Border Crime: Feudalizam u novom obličju — Ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misiya u Srbiji &

слични шифрарници помогли су организацији да постане респектабилно тајно друштво, посвећено братству, моралној дисциплини и међусобној помоћи.

Посебно је интересантан систем обреда или обичаја, иницијација,²⁷ односно примање у чланство. Уприличена церемонија се обично обављала у подруму неког ко је већ био признати члан мафије, а сам чин се обавља на веома упечатљив и сугестиван начин: „За столом седе *boss, underboss, consigliere* и неколико *sara*. Новом члану каже се: „*Ово је тајно друштво и постоји само један начин уласка и један начин изласка. Улази се стојећи, а излази у ковчегу.*” „*Ова „наша ствар” је на првом месту, испред крвне породице.*” „*Да ти је мајка на самрти, а нама си потребан, да ли би дошао? Или да те тражимо да убијеш свог брата, да ли би то учинио? Ако би, с којим би прстом повукао окидач?*” Јемац новог мафијаша тада убада тај прст док крв не процури. Крв се тада ставља на слику свеца и у руке новог мафијаша. Тада *boss* запали слику у рукама и док се мафијаш бори с њом у рукама *boss* говори: „*Ако одаш тајне нашег живота твоја ће душа горети у паклу као слика овог свеца.*” Тада новопридошли постаје мафијаш и пољуби се са сваким у оба образа.”²⁸ Дуго су Италијани свој успех у организованом криминалу гајили на „*omerti*”, закону ћутања. Један од првих „покајника”, Томазо Бушета, полицајцима је испричао обред иницијације: „*Ставили су ми слику свеца у руку. Понављао сам заповести - да не гледам жене друге браће, да не крадем (!?)... Ако издам мафију, бићу спаљен као папир који сам држао у руци. Запалили су свеце над чијим сам се пепелом заклео на вечну оданост...*”²⁹

У скровишту једног од мафијашких босова, Салватореа Лоа Пикола (*итал. Salvatore Lo Piccolo*), пронађен је папир са исписаним кодексом понашања. На њему су писала и оваква упутства: „Нико не сме да се представи директно неком од наших пријатеља. Увек мора да буде присутна трећа особа, преко које се то мора учинити.” Даље, помало по узору на 10 заповести, нико не сме да гледа у жену својих пријатеља, нити сме бити виђен с полицајцима. Чланови породице не смеју да залазе у барове или клубове, а морају да буду на располагању *Cosa Nostra* по сваку цену, чак „и ако ти се жена управо порађа”.³⁰ Концепте који су фундаментални за разумевање динамике мафије повезују четири стуба: породица, моћ, поштовање и територија. Преко њих је пројектована способност за манипулисање изборима и за постављање људи на кључним административним положајима чак и на местима далеко од територија које контролишу. Да би се одржала тако важна „трансверзала“, од круцијалног значаја била је изградња строгих правила за детекцију информатора, по-

The Organization for Security and Co-operation in Europe Vienna, Austria, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, The Netherlands, 2007, p. 31–32.

²⁷ Иницијација (*lat. initiatio*): увођење, упућивање, посвећивање у тајне, принципе или технику рада; у родовском друштву, ритуално увођење девојке или младића у заједницу одраслих као пуноправног члана, обично у тринаестој години живота; ритуално примање у неко тајно удружење.

²⁸ „Od branitelja otoka do strahovladara”, <http://www.udarno.com/postanak-mafije/17/08/2018>.

²⁹ <http://www.pressonline.rs/vesti/Presspedia/53004/mafija-hobotnica-koja-vladasvetom.html/18/08/2018>.

³⁰ <http://ruske.wen9.com/MafijaBonton.html/08/08/2018>.

кајника, доушника из својих редова који су били у стању да прекрше свесну заклетву дату организацији. Међутим, обред примања у чланство није у потпуности могао искључити могућност пријема у чланство неког полицијског доушника или самог полицијског службеника, што је перманентно покушавано, јер се зна да се мафија може „срушити” искључиво ако постоји инсајдер, који ће давати информације и прикупљати доказе, а потом и сведочити у евентуалном поступку. Да би се такве активности предупредиле, сумњивим члановима, пре пријема у чланство давали би се најсложенији задаци, који укључују и убиство неког ко је засметао организацији.

Посебно је специфичан мафијашки „осећај за дељење правде”. Мафијашки су је делили поштујући неписана правила која су се заснивала на традицији, кодексима обичаја који имају карактер неформалног права. То мафијашко обичајно право, опстало је и данас, особито код *Cosa Nostre*. И даље се могу наћи случајеви убистава, који по начину извршења остављају упечатљиву поруку. Па тако, на пример:

- Леш без главе значи да се ради о неком ситном лопову;
- Леш са одсеченим полним органом стављеним у уста, указује на то да је убијени за време живота на неки начин увредио жену друга из организације;
- Леш коме је одсечен језик указује на то да се ради о лицу које је прекршило завет ћутања – *omertu*.

Супкултура *Cosa Nostre* и њен утицај на обликовање колективне свести сицилијанског друштва

Тешко је направити свеобухватну анализу и поједноставити сложена тумачења догађаја, којима је било тешко управљати у сицилијанском друштву, а који су допринели да специфична супкултура³¹ *Cosa Nostre*, достигне такав ниво да може извршити уплив кроз различите „мреже моћи” у обликовање колективне свести³² Сицилијанаца. Овде се не ради о старој дебати о теорији моћи мафије као једног великог тајног друштва, већ о покушају да се прикаже како су објективне околности које се односе на савладавање турбулентних времена, решавање комплексних проблема и великих изазова, тесно повезане са субјективним слабостима појединаца, утицале да се супкултура мафијашке организације наметне као „доминантна култура”. Не одбацујући досадашња сазнања о прошлости овог феномена, а при том, не напуштајући скептицизам у односу на данашње време, да се запазити, да су тај својеврстан утицај подстакле следеће околности:

³¹ Супкултура је скуп обележја у понашању, која разликују једну групу људи од културе шире заједнице. Такве групе су најчешће препознатљиве по другачијим начинима одевања, говора или другим обележјима која би их повезала са другим члановима групе. Неке супкултуре су имали глобални утицај.

³² Колективна свест/свесност или колективно свесно (*franc. conscience collective, lat. collectivus conscientia*) јесте сет заједничких веровања, идеја и моралних становишта који постоје као уједињујућа сила унутар друштва. Идеја колективне свести потиче од француског социолога Емила Диркема (*fr. Émile Durkheim*) (1893). Његова дефиниција се више односила на моралне и социјалне норме, подељене између чланова једног друштва (преношење ових норми на друге људе). Колоквијално се означава као „заједничко мишљење” или „дух кошнице”.

- Посебан менталитет³³ сицилијанаца, у датом контексту, најбоље одсликавају речи Виторија Емануела Орланда³⁴ (*итал. Vittorio Emanuele Orlando*), у изборној кампањи 1925. године: „Ако је мафија осећање за част појачано до претеривања, неподношење сваког типа препотентности и потчињавања, великодушност која се противи јаком и истовремено је блага према слабом, ако је мафија верно пријатељство, снажније од свега, па и од смрти... Ако се под појмом мафија заведе таква осећања, такво држање, чак и у њиховом претеривању, онда је ту реч о индивидуалним ознакама сицилијанске душе, онда сам и ја мафијаш и поносан сам што то јесам...” Размишљање Орланда нам олакшава да схватимо зашто је мафија на Сицилији тако јака, укоренења, свеприсутна и зашто ће протећи још доста воде Месинским мореузом пре него што „мафија, као свака друга људска творевина која има свој почетак, доживи и свој крај”, како је то наглашавао судија Ђовани Фалконе (*итал. Giovanni Falcone*), којем у доброј мери дугујемо све што данас знамо о сицилијанској мафији;
- Дефектно стање у друштву, сиромаштво, несигурност, инертност и индиферентност власти за интересе становништва, допринело је да велики број грађана Сицилије, још у самим коренима настајања мафије, стекне неповерење у властодршце, јер не држе обећања и истовремено се окрене мафији тражећи заштитника;
- Католичка црква је играла кључну улогу у процесу „протежирања људи од части” и прихватању мафијаша као лојалних службеника и спонзора верских догађаја и тиме помогла легитимизацији мафијаша;
- Политичке партије и моћни појединци у политици и бизнису су се ослањали на мафијашку подршку и везе;
- Економски и политички живот се по инерцији прилагодио овом систему који је постигао сопствени снажни замах, јер не само протагонисти мафије, већ и многи други, почели су да профитирају од тога;
- Заштитне услуге које мафија пружа својим клијентима обухватају заштиту против криминалних активности, различита преговарања и ауторитативно решавање конфликта, гаранцију уговорних аранжмана и тако даље. Појединац је прихватао да плаћа заштитне услуге, руководећи се простом логиком. „Мафији плаћам сваки месец, али она ми гарантује сигурност, држава ми узима десет пута више и не гарантује ми ништа”. При том, заштита иницира везу поверења, гарантује исправност и поштење пословног партнера, сигурност зајма, итд. Обзиром да се новац који се плаћа за услуге заштите, акумулира од малог бизниса, и исти углавном представља само мањи део прихода мафијаша, примарно је да се прихватање услуга заштите, тумачило као знак потчињавања и признавања ауторитета мафијаша на одређеној територији;
- Чланство у организацији је представљало чин престижа. Психолошка мотивација сваког члана, заснивала се на тежњи ка јаком осећају припадности, важност и моћи... Припадник организације и његови ближњи црпели су репутацију из снаге страховите репутације организације;
- Јединствени унутрашњи живот *Cosa Nostra* који је између осталог обухватао: пријем у чланство на церемонијама традиционалних иницијација; посебан систем

³³ Менталитет - такозвани „начин размишљања”, тј. сет принципа и ставова, након чега особа реагује на спољне надражаје. Ова реч обично се користи за карактеризацију психолошког профила и карактеристика културе и народа, територијалних и етничких група. Синоними за реч менталитет су идеологија, визија, принципи, ставови, размишљање, начин размишљања, перцепција света, веровања, правила, психологија, став, свет душе.

³⁴ Бивши италијански председник владе, рођен у Палерму.

за строго санкционисање кршења успостављених норми; апсолутну послушност подређених надређенима; потпуну искреност; размену информација изнутра; тајност споља; и изнад свега лојалност организацији, чинили су чланство у организацији пријемчивим. О наведеном сликовито сведоче речи бившег шефа Дирекције антимафија Пјера Граса (*итал. Piero Grasso*) „Током бројних година у којима смо водили истраге против мафије, сударили смо се с једним забрињавајућим феноменом. У добро ситуираним грађанским круговима постоји жеља за мафијом, која је омогућила да се формира мафијашка буржоазија. Открили смо велики број предузетника, лекара, инжењера, економиста, рачуновођа, високих чиновника... у дослуху или инкорпорираних у мафију. Практично нема ниједног сектора у којем не постоје особе спремне да на овај или онај начин сарађују или буду корисни мафији...”

– Не само клима и рељеф, него је и становништво по много чему другачије од оног у остатку Италије – како по дијалекту кога је некад тешко разумети, тако и по темпераменту људи који је потпуно специфичан и непредвидив... Сицилијанци су посебна врста медитеранаца. Они су изузетно поносни и тврдоглави, али у исто време врло љубазни и предусретљиви. Када стекнеш пријатеља Сицилијанца можеш бити сигуран да ти је пријатељ за цео живот. Невероватно су отворени и довољно је једном да попричати са неким да се осетите добродошлим а чак и домаћим. Парадоксално звучи, али многи Сицилијанци су изузетно поносни на Мафију. Просто им зацакле очи када се почне причати о томе.³⁵

Дубина уплива у обликовање колективне свести сицилијанаца, најједноставније се може „измерити” путем документарног серијала „Историја мафије” (*итал. Histoire de la Mafia / енг. Mafia History*) у режији Ен Вирон и Гед Шарби (*фр. Anne Véron u Gadh Charbit*), која између осталог прати Велико суђење мафији 1986. године, историјски судски процес, највећи процес свих времена против *Cosa Nostre*.³⁶ У серијалу су на упечатљив начин приказане необичне судбине Рите Атрие (*итал. Rita Atria*)³⁷ која је прекршила закон ћутања, те

³⁵ <http://winestyle.rs/2014/sicilija/29/08/2018>.

³⁶ 10. фебруара 1986. у Палерму почео је највећи судски процес свих времена против сицилијанске мафије. На оптуженичкој клупи било је укупно 475 чланова мафије. То је историјски тренутак за бројне оптужене, али понајвише зато што је процес показао да *Cosa nostra* уистину постоји, да њоме управља комисија састављена од неколико шефова, а на чијем челу је кум.

³⁷ Рита Атриа била је једна од најпознатијих жена-сведокиња у великој истрази против мафије на Сицилији. Одлучила се да прекрши *omertu*-закон ћутања, и проговорила је о убицама својих најближих, али и о бројним другим случајевима убистава које је починила мафијашка хоботница у сицилијанском градићу Партана. Рита Атриа је рођена 1974. године у градићу Партана на Сицилији. Као и свако друго мало место и ово је било под „заштитом” *Cosa nostre*. Ритина фамилија била је једна од типичних патријархалних мафијашких породица. Убиства су се у Партани догађала на дневном нивоу. Ривалства међу мафијашким клановима била су невиђена. У једном од напада 1985. године страдао је и Ритин отац. Убијен је од стране конкурентске фамилије у Партани. Након овог убиства, Ритин брат Николо се закљиче да ће осветити смрт свога оца. Верује се да је знао ко га је убио. Рита се зближава са братом, и од њега сазнаје готово све информације о раду мафије у Партани. Међутим и Ритиног брата Никола убијају. Она остаје сама, заједно са осталим женским члановима породице. Знала је да ће једини начин да освети свог брата и оца бити тај да људе који су то починили приведе пред лице правде. Као млада девојка није имала снаге ни жеље да се свети класичним мафијашким начином, односно да побије починиоце. Проговорила је и за то је била кажњена. Од породице пре свега. Мајка је се прва одрекла зато што је прекршила *omertu*, јер је према њеном уверењу, издала породицу. А то мафија не прашта. Захваљујући Ритином исказу и подршци судије Паола Борселинија (*итал. Paolo Borsellino*), десетине

покајнице Ђузи Витале (*umal. Giusy Vitale*).³⁸ Мафија и њихово окружење гнушали су се њихових дела, осуђивали су их и називали бестидницама.

Cosa Nostra у данашње време делује латентно, из сенке. Савремени мафијаши су направили отклон у односу на некадашње. Они су се стопили са друштвом. Развили су способност да се прилагоде новонасталим ситуацијама и да пронађу нове начине за прање новца и убацивање мафијашких пара у легалне токове. Не праве грешке претходника, уздржавају се од насиља и баве се перфидним пословањем. Уживају у анонимности и старој слави. Могло би се рећи да је Сицилија постала „мафијашки музеј на отвореном”. Организују се „мафијашке туре”, где туристи могу да посете и места у којем су боравили историјски познати мафијаши као што је место Корлеоне где су рођени Салваторе Тото Рина (*umal. Calvatore Toto Riina*)³⁹ и Бернардо Провенцано (*umal. Bernardo Provenzano*) или Каstellветрано (*umal. Castelvetro*), град Матеа Месина Денара (*umal. Matteo Messina Denaro*)⁴⁰, који се сматра да је садашњим вођом сицилијанске мафије.

мафијаша је ухапшено. Паоло Борселино постаје Ритин заштитник и „отац”. Судија Паоло Борселино је, поред судије Ђованија Фалконеа, био главни борац против мафије у Италији. Човек који је Италијанима улио наду да ће се држава изборити против мафије. У мају 1992.године убијен је Ђовани Фалконе, а два месеца касније и Борселино. У свој дневник Рита тада записује: „Умро си за оно у шта си веровао, али без тебе и ја сам умрла...” Седам дана касније Рита закључана у свом стану (раније је ушла у програм заштите сведока) бележи и ово: „Разорена сам због убиства судије Борселинија. Немам никога ко би ме могао заштитити, уплашена сам и не могу ово да поднесем...” Затим се баца са прозора и умире... На погреб јој није дошао нико од фамилије. Само неколико жена активисткиња. Њени најближи нису хтели да чују за њу. Након извесног времена мајка је дошла на гроб. Чекићем је разбила Ритину слику на споменику. Није могла да издржи да уопште постоји гроб издајника породице... Осуђена је за вандализам... Врхунац мајчиног „опроста” Рити била је дозвола да се посмртни остаци њене ћерке ипак преместе у гроб у којем је почивао њен отац. Без навођења имена. Када су је питали зашто не жели да ту пишу подаци о њеној ћерки, мајка је само изјавила да ионако сви знају да ту Рита лежи.... У част Рите Атрие, основана је организација која се бави борбом против мафије. Носи њено име. „Пре него што кренете у борбу против мафије, морате прво преиспитати властиту савест и онда, након што сте парализирали мафију унутар себе, можете се борити против мафије у свом кругу пријатеља. Јер мафија смо ми сами и наш погрешан начин понашања.” написала је једном приликом Рита Атриа. Извор: <http://www.6yka.com/novost/136684/nevjerovatna-sudbina-hrabre-mlade-italijanke-djevojka-kojoj-je-rodjena-majka-cekicem-razbila-sliku-na-nadgrobnom-spomenu/29/08/2018>.

³⁸ Мајка двоје деце, стицајем околности преузела је да води једну од најмоћнијих мафијашких породица на Сицилији, скандализујући *Cosa Nostra* након што је постала први женски шеф у историји, признајући да је наредила серију убистава. Поред тога што је прекршила *omertu* и ушла у програм заштите сведока, изазвала је бес мафије и окружења, јер је поднела молбу за развод и прекршила још једно стриктно правило *Cosa Nostra*, која забрањује прељубу.

³⁹ Салваторе Рина, познат и као Тото Рина (1930-2017), рођен на Сицилији, био је члан мафије и први човек *Cosa Nostra* до хапшења 1993.године. Наследио га је Бернардо Провенцано, који је ухапшен 2006.године. Највећу моћ је стекао 1980-их и почетком 1990-их година. Преминуо је у 87.години током служења више доживотних казни затвора. И његова супруга, Нинета (*ital. Antonietta „Ninetta” Bagarella*) била је више пута оптужена за разна кривична дела. Нинета, која потиче из мафијашке породице и Тото венчали су се 1974. године и имају четворо деце. У једином интервјуу који је дала, на питање новинара о васпитању деце, одговорила је, да је децу васпитала у духу правих традиционалних закона Сицилије. И данас живи у месту Корлеоне као веома поштован члан заједнице.

⁴⁰ Матеа Месина Денаро, рођен је у сицилијанском Каstellветрану, 26. априла 1962. у етаблираној мафијашкој породици. Откако је у бегу, Месина Денаро је осуђен на неколико доживотних казни затвора због бомбашких напада, отмица и убистава. Укључујући и оно када је сина мафи-

Стих песника и новинара Пепина Импастата (*итал. Pepino Impastato*), „Мафија убија, али и ћутање”, који је рођен у мафијашкој породици и кога је у 30. години 1978. године убила сама мафија, даје посебан печат ћудљивом лицу сицилијанске мафије.

Закључак

Социолошка и антрополошка проучавања, истраживачко новинарство, па чак и извештаји релевантних органа о деловању мафија, покушавају да успоставе контекст са карактеристикама текућег понашања мафије и анализом њеног историјског развоја, враћајући се сто година уназад, понекад и више. Нажалост, ови извори често користе застареле приступе историографији, која описује XIX и XX век и јужну Италију (*итал. Mezzogiorno*) као полуфеудално друштво.

Уопштено речено, мафија представља мреже добро организованих криминалних група. Еволуирала је на Сицилији, острву којем је до средине XIX века владала дуга листа страних освајача (Феничани, Римљани, Арапи, Французи, Шпанци...). Становници овог острва, формирали су групе за заштиту од окупатора који су често били непријатељски расположени, истовремено су се штитили и од других регионалних група Сицилијанаца. На Сицилији, термин „мафиозо” или члан мафије, у почетку није имао криминалне конотације, већ се употребљавао да означи особу која је била сумњичава и резервисана у односу на централну власт, те због тога спроводи властиту правду. Ове групе, које су касније постале познате као кланови или породице, развиле су свој систем правде и одмазде, чинећи своја дела тајно. Мале приватне војске познате као „мафија”, искоришћавале су често насилне и хаотичне услове на Сицилији и изнуђивале су заштиту од власника земљишта.

Временом је *Cosa Nostra* проширила своје криминалне активности и перфидно се увукла у сицилијанску политику и економију. Њена спретност у политичкој корупцији огледала се кроз врбовање и застрашивање људи да гласају за одређену политичку опцију, односно кандидате који су привржени мафији. Чак је и католичка црква успевала да одржи тесне везе са *Cosa Nostra* и ослањала се на ту организацију, често јој гледајући кроз прсте. Заузврат је добијала финансијску подршку и потврђивање ауторитета, нарочито на локалном нивоу.

Иницијацијске церемоније у којима нови чланови обећавају тајне заклетве оданости, преко *omerte*, свеобухватног кодекса понашања, још увек *Cosa Nostra* штите и обавијају велом мистерије. Иза „завесе” се и даље развија способност подмићивања и застрашивања јавних функционера, пословних лидера, сведока, а упоредо са тим развија се и „легалан” бизнис у индустрији, грађевинарству, трговини, банкарству, хотелијерству, инвестиционим фондо-

јашког „бегунца” (сведока сарадника) растопио у киселини. Већ годинама Месина Денаро је као дух. Штита га традиционална *omerta*, мафијашки закон ћутања, а полиција располаже само његовим старим фотографијама које компјутерски прилагођава нагађајући како би могао да изгледа данас.

вима... итд. Мафија сада делује суптилно и софистицирано, дубоко из сенке. Иако у Палерму и на Сицилији више нема крви на улицама и спектакуларних убистава, осећа се невидљива рука мафије која управља многим процесима у сицилијанском друштву на латентан начин.

Постоје различити показатељи да је неко друштво трауматизовано. Та траума веома често може бити дубоко утиснута у колективну свест и интегрисати се спонтано са нашим бићима. На питање, да ли је уплив *Cosa Nostra* у обликовање колективне свести Сицилијанаца, био продукт сложених психосоцијалних околности, или једноставно чињенице да Сицилијанци са поштовањем гледају на људе и институције који представљају моћ, тешко је дати свеобухватан одговор. Но, дубина тог уплива, је евидентна и јуче и данас и сутра. *Cosa Nostra* је олако трансформисана у профитабилни симбол који се продаје као сувенир за туристе који посећују Сицилију. Мајице, капе, кецеље, пешкири, упаљачи, пепљаре, чаше, шоље, мараме, слике из холивудских филмова, са ликовима босова, многи односе са собом као духовиту успомену после посете острву.

Напоследку, у датом контексту, не постоји упечатљивији закључак од видео записа са поменутог суђења у Палерму 1986. године, названог „Велики процес против мафије”. Социолошкиња која је специјализована за мафију Александра Дино (*итал. Alessandra Dino*) преноси:⁴¹ „Током Великог суђења на којем је био и Винћенцо Буфа (*итал. Vincenzo Buffa*), његова жена, кћи и све сестре, појавиле су се на суду, страхујући да ће се покајати. Тих девет жена викале су са балкона дворане где се одвијао процес: „То није мој муж”, „То није мој брат”, „Он не жели сарађивати”. У том отвореном наступу гледају мафијаше, затворене иза решетака и тако им шаљу снажну поруку. Тако стварају притисак на своје ближње и присиљавају их да одустану од сарадње са правосуђем. Председавајући их уз помоћ Карабињера удаљава...” Речи Мауризија де Лућије (*итал. Maurizia de Lucie*) противмафијашког судије, сведоче:⁴² „Често се дешава да ухваћени мафијашки који су давали знаке да би сарађивали са мафијом, након првог разговора са својом женом, промене одлуку и одлуче да неће сарађивати са правосуђем, премда им прети доживотна робија. Женама је драже да остану мафијашки, јер ако муж не сарађује, жени је загарантован исти статус који је имала... и даље ће је признавати као босову жену. Сви ће је поштовати у четврти. То је женама веома важно. Много нам је пута пропала могућност сарадње, због притиска који жене врше на мужа у затвору...”

Литература:

1. Barresi, Francesco (2007): *Mafia ed Economia criminale. Analisi socio-criminologica di un'economia „sommersa” e dei danni arrecati all'economia legale*, Roma: EDUP, Roma.

⁴¹ <https://mojtv.hr/emisije/38071/povijest-mafije.aspx/29/08/2018/>

⁴² Ibid.

2. Bjelajac, Željko (2012): *Organizovani kriminalitet-Imperija zla*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad.
3. Bošković, Mićo (2003): *Transnacionalni organizovani kriminalitet*, Policijska akademija, Beograd.
4. Bošković, Mićo (2004): *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
5. Jurčević, Mirjana (2010): „Mafija kao primjer paralelne vlasti: primjer Italije”, *Polemos, Godina XIII, br. 2*, Croatian Sociological Association, Jesenski & Turk Publishing House, Zagreb, str. 101–115.
6. Newell, James L. (2007): „Organizovani kriminal i korupcija — slučaj sicilijanske mafije”, Colloquium Group on Cross-Border Crime: *Feudalizam u novom obličju — Ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji & The Organization for Security and Cooperation in Europe Vienna, Austria, Wolf Legal Publishers, Nijmegen, The Netherlands.
7. <http://atorwithme.blogspot.com>
8. <http://ruske.wen9.com>
9. <http://winestyle.rs>
10. <http://www.6yka.com>
11. <http://www.pressonline.rs>
12. <http://www.udarno.com>
13. <https://mojtv.hr>

INFLUENCE OF COSA NOSTRA IN SHAPING OF COLLECTIVE CONSCIOUSNESS OF SICILIAN SOCIETY

Summary: Precise origin of the term ‘mafia’ is still unknown, although it is believed that the term originated in Sicily. Some indications of proto-mafia practices were recorded in XVI and XVII century, but they are not concrete enough to be considered part of the process which would by time be defined and recognized by the term ‘mafia’. Regardless of the lexical origin of this term, mafia in the present time has become a common term which is used to describe various criminal activities. In this study we particularly focus on the Sicilian mafia, more precisely on Cosa Nostra (translated from Italian: ‘Our Thing’), probably the most influential mafia organization in the entire world which marked the XX century, infamous for its traditional criminal activities such as racketeering and extortion. The influence of mafia and its shaping of the collective consciousness of the Sicilian society is still evident, as it is rooted in all the pores of society. As a result, the mafia became much more sophisticated and has diversified its portfolio of criminal activities, which are not performed the way they used to be.

Key words: mafia, Cosa Nostra, organized criminal, Sicilian society, collective consciousness